

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

LĒMUMS PAR TIESVEDĪBAS IZBEIGŠANU

LIETĀ NR. 2008-10-01

Rīgā

2008. gada 9. septembrī

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas rīcības sēdes priekšsēdētājs Gunārs Kūtris, tiesneši Kaspars Balodis, Aija Branta, Juris Jelāgins, Kristīne Krūma un Viktors Skudra,

tiesas rīcības sēdē izskatījusi priekšlikumu izbeigt tiesvedību lietā Nr. 2008-10-01 “Par Krimināllikuma 49. panta ceturtās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam”,

k o n s t a t ē j a :

1. Lieta ierosināta 2008. gada 28. maijā pēc Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) pieteikuma, ko tā iesniegusi, izskatot lietu apelācijas kārtībā.

2. Attiecīgajā krimināllietā ar tiesu psihiatriskās ekspertīzes atzinumu konstatēts, ka apsūdzētais R. B. noziedzīgu nodarījumu izdarījis, būdams ierobežotas pieskaitāmības stāvoklī. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija atzinusi R. B. par vainīgu tādu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā,

atbildība par kuriem paredzēta Krimināllikuma (turpmāk – KL) 253.¹ panta trešajā daļā un 270. panta pirmajā daļā. Taču saskaņā ar KL 14. panta pirmo daļu R. B. atbrīvots no 253.¹ panta trešajā daļā un 270. panta pirmajā daļā paredzētā soda, piemērojot viņam medicīniska rakstura piespiedu līdzekli – ambulatorisku ārstēšanu medicīnas iestādē [sk. 2007. gada 18. decembra spriedumu krimināllietā Nr. K04-0134-07/5(11519010905)].

Prokurors apelācijas protestā neapstrīd to, ka R. B. noziedzīgu nodarījumu izdarījis, būdams ierobežotas pieskaitāmības stāvoklī, taču uzskata, ka noziedzīgā nodarījuma konkrētos apstākļus un raksturu, kā arī vainīgā personību nevar uzskatīt par tādu, kas Krimināllikuma 14. panta pirmās daļas izpratnē dotu pamatu personas atbrīvošanai no soda.

3. KL 49. panta pirmā daļa paredz: “Ja tiesa, ievērojot vairākus vainīgā atbildību mīkstinošos apstākļus un vainīgā personību, atzīst par nepieciešamu noteikt viņam sodu, kas ir zemāks par minimālo robežu, kāda par attiecīgo noziedzīgo nodarījumu paredzēta likumā, vai atzīst par nepieciešamu noteikt citu, vieglāka soda veidu, tā var sodu attiecīgi mīkstināt, spriedumā obligāti norādot šāda nolēmuma motīvus.”

Savukārt apstrīdētā norma – KL 49. panta ceturtā daļa (2002. gada 25. aprīļa likuma redakcijā, kas bija spēkā lietas ierosināšanas un sagatavošanas laikā) – noteica:

“Šā panta pirmā un otrā daļa nav piemērojama, ja tiesa atzinusi personu par vainīgu smaga vai sevišķi smaga nozieguma izdarīšanā, izņemot nepilngadīgos, sievietes un personas, kuras agrāk nav bijušas notiesātas par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu.”

No pieteikuma izriet tiesas viedoklis, ka apstrīdētā norma attiecās arī uz gadījumiem, kas paredzēti KL 14. panta pirmajā daļā.

KL 14. pants noteic:

“(1) Ja persona noziedzīga nodarījuma izdarīšanas laikā psihisko traucējumu vai garīgās atpalcības dēļ nav bijusi spējīga visā pilnībā saprast savu darbību vai to vadīt, tas ir, atradusies ierobežotas pieskaitāmības stāvoklī, tai atkarībā no nodarījuma konkrētajiem apstākļiem tiesa var mīkstināt piespriežamo sodu vai šo personu atbrīvot no soda.

(2) Personai, kura atzīta par ierobežoti pieskaitāmu, tiesa piemēro šajā likumā noteiktos medicīniska rakstura piespiedu līdzekļus.”

4. Pieteikumā norādīts: “ja apelācijas instances tiesa atzīs, ka prokurora iesniegtais apelācijas protests ir pamatots, un secinās, ka konkrētie apstākļi nepieļauj R. B. atbrīvot no soda, tai būs jālemj, vai noteikt prokurora pieprasīto sodu, vai arī lietā pastāv apstākļi, kas norāda uz to, ka atbilstoši KL 14. panta otrās daļas noteikumiem piespriežamo sodu var mīkstināt un noteikt R. B. zemāku sodu, ņemot vērā soda noteikšanas vispārīgos principus.”

5. Pieteikumā izteikts viedoklis, ka no Latvijas Republikas Satversmes 92.panta izrietošā prasība tiesai taisnīgi izskatīt lietu nozīmē, ka katrai personai ir konstitucionālas tiesības prasīt taisnīgumu, bet tiesai – pienākums katru lietu izskatīt taisnīgi. Lietas taisnīgas izskatīšanas būtisks elements esot tiesas piesprietā soda taisnīgums. Taisnīgu sodu varot piespriet vienīgi tad, ja tiek ņemti vērā visi lietas apstākļi. Apstrīdētā norma savukārt to liedzot.

Atsaucoties uz Lietuvas Konstitucionālās tiesas spriedumu [*sk. 2003. gada 10. jūnija spriedumu lietā Nr. 13/02-22/02 “Ruling on the Compliance of Article 45 (Wording of 2 July 1998) and Paragraph 3 of Article 312 (Wording of 3 February 1998) of the Criminal Code of the Republic of Lithuania with the Constitution of the Republic of Lithuania”*], pieteikumā norādīts, ka likumdevējam, izvēloties sankciju par noziegumu konstruēt tādā veidā, ka pašā pantā, kas nosaka atbildību par attiecīgo noziedzīgo darbību, tiek paredzēts bargs minimālais brīvības atņemšanas sods, vienlaikus esot likumā jānosaka arī tāds

tiesiskais regulējums, saskaņā ar kuru tiesai, piespriežot sodu par noziedzīgo darbību, ir iespējams ņemt vērā visus kriminālatbildību mīkstinošos apstākļus, tajā skaitā tos, kuri nav *expressis verbis* norādīti likumā, un piespriet mazāku sodu, nekā paredzēts likumā.

6. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētā norma nav pretrunā ar augstāka juridiskā spēka tiesību normām.

Saeima norāda, ka, piespriežot personai likumā paredzēto sodu, tiek nodrošināts taisnīgums. Taisnīguma princips esot ievērots, ja visu pušu tiesības iespēju robežās tiek sabalansētas: pirmkārt, vainīgā persona saņem atbilstošu sodu; otrkārt, sods ir pietiekami bargs, lai atturētu citus no noziedzīga nodarījuma izdarīšanas, līdz ar to aizsargājot arī citu personu tiesības un gādājot par sabiedrības drošību; treškārt, soda noteikšanas prakse ir vienveidīga, saprotama un tiek argumentēta.

Atbildes rakstā uzsvērts, ka apstrīdētā norma pieņemta, lai sasniegtu leģitīmu mērķi – gādātu par sabiedrības drošību un aizsargātu citu personu tiesības.

Saeima uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst samērīguma principam vairāku iemeslu dēļ. Pirmkārt, tā esot nepieciešama un ļaujot sasniegt leģitīmo mērķi, jo ierobežojot gadījumus, kad sodu var samazināt zemāk par likumā noteikto minimālo robežu. Otrkārt, apstrīdētā norma attiecoties vienīgi uz smagiem un sevišķi smagiem noziegumiem. Treškārt, apstrīdētā norma paredzot situācijas, kad tā nav piemērojama, piemēram, attiecībā uz sievietēm un personām, kuras agrāk nav bijušas notiesātas par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Līdz ar to apstrīdētā norma esot pietiekami elastīga un attiecīgajā situācijā bijusi nepieciešama kā likumdevēja īstenotas sodu politikas instruments, lai steidzami grozītu tiesu praksi un nodrošinātu efektīvu soda vispārējo prevenciju, aizsargājot citu personu tiesības un gādājot par sabiedrības drošību.

7. Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes profesore Valentija Liholaja savā viedoklī Satversmes tiesai norāda, ka Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palāta “kļūdaini interpretējusi KL 14. panta pirmajā daļā tiesai piešķirto tiesību mīkstināt piespriežamo sodu personai, kura noziedzīgu nodarījumu izdarījusi, atrodoties ierobežotas pieskaitāmības stāvoklī, vai šo personu atbrīvojot no soda, būtību, skatot to kontekstā ar KL 49. panta ceturto daļu” (*lietas materiālu 1. sēj. 117. lpp.*).

V. Liholaja uzsver, ka KL 14. pants esot vērtējams kā vispārīga norma, kas attiecināma uz visiem gadījumiem, kad persona noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas laikā atradusies ierobežotas pieskaitāmības stāvoklī, un tiesa, atzīstot šo personu par vainīgu tai inkriminētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā, varot pieņemt vienu no trim šādiem lēmumiem: pirmkārt, noteikt sodu, ievērojot KL Sevišķās daļas attiecīgā panta sankcijā noteiktā soda veidu un mēru (noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu ierobežotas pieskaitāmības stāvoklī saskaņā ar KL 47. panta pirmās daļas 10. punktu atzīstot par atbildību mīkstinošu apstākli), otrkārt, mīkstināt piespriežamo sodu vai, treškārt, atbrīvojot no soda.

Jautājums par soda mīkstināšanu vai atbrīvošanu no soda šajos gadījumos tiekot izlemts, ņemot vērā nodarījuma konkrētos apstākļus. Nekādi cita veida ierobežojumi KL 14. pantā neesot paredzēti.

V. Liholaja uzskata, ka KL Sevišķās daļas panta sankcijā paredzētā soda noteikšana neesot uzskatāma par taisnīguma principa pārkāpumu, pat ja sods ir bargs. Likumdevējs augstu brīvības atņemšanas soda minimālo robežu noteicis galvenokārt par atsevišķiem sevišķi smagiem noziegumiem, kas apdraud būtiskas personu, sabiedrības, valsts intereses. Tieši nonivelējot KL 49. panta piemērošanas noteikumus, daļēji zūdot jēga noziedzīga nodarījuma klasifikācijai un tiekot pieļauta atkāpe no soda mērķiem un vispārējā taisnīguma principa krimināltiesiskajās attiecībās.

Satversmes tiesa

s e c i n ā j a:

8. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 19.¹ panta pirmās daļas 1. punktu tiesa, izskatot krimināllietu pirmajā instancē, apelācijas vai kasācijas kārtībā, var iesniegt pieteikumu par lietas ierosināšanu Satversmes tiesā tad, ja uzskata, ka norma, kas būtu jāpiemēro šajā lietā, neatbilst augstāka juridiskā spēka tiesību normai (aktam).

Attiecībā uz pieteikumiem, ko iesniegušas tiesas, Satversmes tiesas kolēģijas ir secinājušas, ka tiesas pieteikums Satversmes tiesā nevar būt abstrakts, proti, tāds, kas nav saistīts ar konkrēto lietu, un tiesai ir jāpamato tas, ka attiecīgā norma ir nepieciešama lietas izspriešanā (*sk. Satversmes tiesas 2. kolēģijas 2007. gada 24. jūlija lēmumu par atteikšanos ierosināt lietu, pieteikums Nr. 57/2007; Satversmes tiesas 3. kolēģijas 2007. gada 31. oktobra lēmumu par lietas ierosināšanu, pieteikums Nr. 101/2007*).

9. Satversmes tiesas likuma 19.¹ panta norma noteic arī prasījuma robežas lietās, kas ierosinātas pēc tiesas pieteikuma. Pēc tiesas pieteikuma ierosinātā lietā apstrīdētās normas atbilstība augstāka juridiskā spēka tiesību normām izvērtējama tiktāl, ciktāl tas varētu būt nepieciešams, lai izspriestu attiecīgo krimināllietu, civillietu vai administratīvo lietu, izņemot gadījumus, kad paplašināt prasījuma robežas prasa vispārējie tiesību principi vai Satversmes tiesas procesa principi (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2008. gada 3. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2007-23-01 17. punktu*).

9.1. Satversmes tiesas kompetencē nav izlemt jautājumus, kas attiecas uz konkrēto krimināllietu pēc būtības, un tā nav tiesīga vērtēt, vai konkrētā persona ir vai nav atbrīvojama no soda saskaņā ar KL 14. pantu un vai pastāv faktiskie apstākļi, kas prasītu lemt jautājumu par zemāka soda noteikšanu, nekā paredzēts

attiecīgajās KL Sevišķās daļas normās. Līdz ar to Satversmes tiesai šajos jautājumos ir saistošs Pieteikuma iesniedzējas viedoklis, proti, ka tiesai varētu būt nepieciešams noteikt R. B. zemāku sodu, nekā likumā paredzēts.

9.2. Satversmes tiesas pamatuzdevums nav izlemt arī to, kā katrā konkrētā gadījumā pareizi piemērojamas tiesību normas (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 4. janvāra sprieduma lietā Nr. 2004-16-01 17. punktu*). “Jautājumi, kas attiecas uz konkrētu likuma normu piemērošanu un interpretāciju, pamatā ir vispārējās jurisdikcijas tiesu, kā arī administratīvo tiesu kompetencē” (*Satversmes tiesas 2008. gada 3. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2007-23-01 18. punkts*). Līdz ar to arī KL normu interpretācija visupirms ir vispārējās jurisdikcijas tiesu kompetencē.

Tomēr Satversmes tiesai atsevišķos gadījumos var būt nepieciešams interpretēt likuma normas. Pirmkārt, ja kāda norma tikai konkrētā interpretācijā atbilst vai neatbilst augstāka juridiskā spēka tiesību normām, otrkārt, ja no konkrētu normu interpretācijas ir atkarīgas prasījuma robežas Satversmes tiesas lietā vai personas tiesības iesniegt konkrēto pieteikumu, treškārt, citos gadījumos, kad tas nepieciešams Satversmes tiesas procesa ietvaros.

Konkrētajā gadījumā Satversmes tiesai būtu nepieciešams interpretēt KL 14. pantu un 49. panta ceturto daļu, lai pārliecinātos, vai Satversmes tiesa ir tiesīga turpināt konkrētās lietas izskatīšanu pēc tiesas pieteikuma. Proti, vai attiecīgajā Satversmes tiesas lietā nepastāv Satversmes tiesas likuma 29. panta 6. punktā norādītie apstākļi.

Tomēr tas nebūtu lietderīgi, raugoties no procesuālās ekonomijas viedokļa, jo tiesvedība lietā izbeidzama arī sakarā ar to, ka apstrīdētā norma ar 2008. gada 1. septembri ir zaudējusi spēku un līdz ar to vairs nav nepieciešama konkrētās krimināllietas izspriešanai.

Proti, 2007. gada 8. novembrī Saeima ir pieņēmusi likumu “Grozījumi Krimināllikumā”, kas izslēdz apstrīdēto normu. Apstrīdētā norma zaudē spēku ar šā likuma spēkā stāšanās dienu – 2008. gada 1. septembri.

10. Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punkts noteic, ka tiesvedību lietā var izbeigt līdz sprieduma pasludināšanai ar Satversmes tiesas lēmumu, ja apstrīdētā tiesību norma (akts) ir zaudējusi spēku.

Ņemot vērā minēto un pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punktu, Satversmes tiesa

n o l ē m a:

izbeigt tiesvedību lietā Nr. 2008-10-01 “Par Krimināllikuma 49. panta ceturtais daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam”, kas ierosināta pēc Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas pieteikuma.

Lēmums nav pārsūdzams.

Rīcības sēdes priekšsēdētājs

G. Kūtris